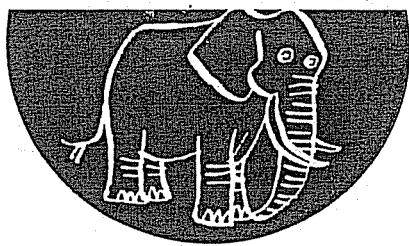

leerling:

groep:

maatwerk oranje

onderdeel 3

de savanne

blok 3

olifant

optellen (tientallen plus eenheden) en aftrekken
(willekeurig getal min eenheden/tientallen)

handleiding en antwoorden

computerprogramma

olifant

3: sprongen van 10 en 1 met euro's

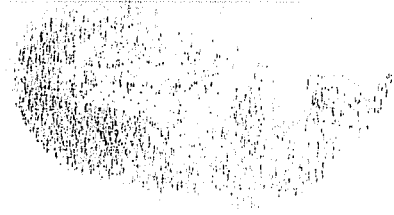
1944

1944

1944

1944

1944

1944

1944

1944

1944

1944

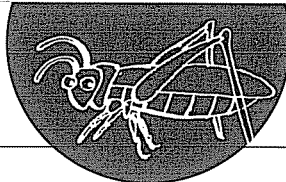
1944

1944

1944

1944

1944

Werkblad 16

Opgave 2: U leidt de opgave bijvoorbeeld zo in: 'Wat kosten een paar sportsokken en een badmintonracket samen? En welke som hoort daarbij? Schrijf de som op.' Op dezelfde wijze komen nog een aantal sommen aan bod: de kinderen geven eerst de uitkomst (wat kost het samen?) en schrijven dan de som die erbij hoort op.

Bij de nabespreking brengen de kinderen de sommen steeds onder woorden. Hierbij laat u de kinderen wisselend spreken over 30 euro of 3 briefjes van 10 euro of 3 tientjes.

Werkblad 17

Opgave 2: U leidt de opgave bijvoorbeeld zo in: 'Je hebt 60 euro, je koopt tennisballen voor 30 euro en dan houd je $60 - 30 = 30$ euro over. Schrijf de som op.'

Bij de nabespreking brengen de kinderen de sommen steeds onder woorden. Hierbij laat u de kinderen wisselend spreken over 60 euro of 6 briefjes van 10 euro of 6 tientjes.

Werkblad 18

Opgave 2: Zie werkblad 16. De geldbedragen zijn nu vervangen door bedragen in cijfers. Ook nu laat u bij de nabespreking de kinderen de sommen steeds onder woorden brengen. Hierbij spreken de kinderen wisselend over 70 euro of 7 briefjes van 10 euro of 7 tientjes.

Werkblad 19

Opgave 2: Zie werkblad 17. Ook nu zijn de geldbedragen vervangen door de bedragen in cijfers.

Werkblad 20

Opgave 2: In de wolkjes staan sommen die verbonden moeten worden met het juiste getal op de getallenlijn. Maak de kinderen zonnig attent op de tussenstreepjes op de getallenlijn. Levert het veel problemen op, dan schrijven de kinderen eerst alle tientallen onder de getallenlijn.

Opgave 3: Als afsluiting van dit blok krijgen de kinderen de gelegenheid aan de hand van een etalage met sportartikelen zelf sommen te bedenken. Dit is tevens een goede graadmeter of en in welke mate de kinderen dit type sommen begrepen hebben.

Als dit nog problemen oplevert mogen ze eerst zelf sommen bedenken, terwijl de uitkomst nog niet gegeven is.

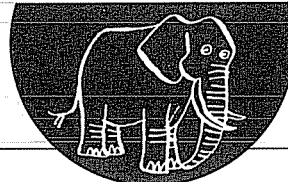
Aanvullende instructie

Als de kinderen nog veel moeite hebben met de optel- en aftreksommen met tientallen maakt u naast het geld ook gebruik van de eierdozen:

- 'Ik heb 4 volle dozen eieren van 10 en krijg er nog 3 dozen van 10 bij. Hoeveel dozen van 10 eieren heb ik dan? Hoeveel eieren zijn dat? En welke som hoort erbij?' De antwoorden zijn: $3 + 4 = 7$ dozen, dat zijn 70 eieren en de som is $40 + 30 = 70$.
- 'Ik heb 8 volle dozen eieren en ik verkoop 5 dozen, hoeveel dozen houd ik dan over? Welke som hoort hierbij? ($8 - 5 = 3$) Hoeveel eieren heb ik dan nog? (30) Welke som hoort daarbij?' ($80 - 50 = 30$)

Op dezelfde wijze wordt dit geoefend met geld en andere voorwerpen. Hierbij laat u de kinderen ook daadwerkelijk de handeling steeds uitvoeren:

- Geef het kind 8 briefjes van 10 euro in de hand en vraag: 'Hoeveel geld heb je? (80 euro) Geef mij eens 5 briefjes van 10 euro. (50 euro) Hoeveel geld houd je dan over? Maak nu de som eens die hierbij hoort.' ($80 - 50 = 30$)
- En omgekeerd schrijft u de som $90 - 50$ op en vraagt: 'Welke som staat hier? Reken eens uit met het geld en laat zien wat je doet.' Hierbij laat u het kind stap voor stap onder woorden brengen wat het doet.

**Blok 3: Optellen (tientallen plus eenheden)
en aftrekken (willekeurig getal min eenheden/tientallen)****Doelen**

- Automatiseren: optel- en aftreksommen over het eerste tiental.
- Oefenen van de optel- en aftreksommen tot en met 20.
- Kennismaken met en oefenen van de optel- en aftreksommen met tientallen en eenheden: $50 + 4$, $4 + 50$ en $54 - 4$, $54 - 50$.

Materiaal

- Werkblad 21 tot en met 31.
- Lege getallenlijn.
- (Namaak)geld: tientjes en losse euro's.
- Eierdozen en andere materialen (facultatief).
- Computer: oefening 3 (Sprongen van 10 en 1 met euro's).

Even herhalen

In dit blok worden de sommen over het eerste tiental en de sommen tot en met 20 nog eens herhaald. U vindt deze sommen weer bij opgave 1 van ieder werkblad. Beide oefeningen moeten regelmatig terug blijven komen, want het zijn belangrijke bouwstenen voor het rekenen tot en met 100. In blok 1 treft u bij het 'Even herhalen' suggesties aan voor het rekenen over het eerste tiental. Mochten de kinderen er toch nog blijk van geven dat ze deze oefenstof onvoldoende beheersen, dan is het wenselijk om onderdeel 2 'Optellen en aftrekken over het eerste tiental' er nog eens bij te nemen.

Om het handig rekenen te oefenen krijgen in dit blok de familiesommen waarbij over de 20 gegaan wordt, met name de tweelingsommen, speciale aandacht:

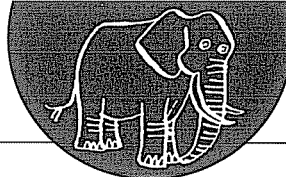
$15 + 3 =$	$25 - 3 =$	$20 - 10 =$	$12 - 6 =$
$15 + 5 =$	$25 - 5 =$	$20 - 11 =$	$14 - 7 =$
$15 + 6 =$	$25 - 7 =$	$20 - 12 =$	$19 - 9 =$

Introductie

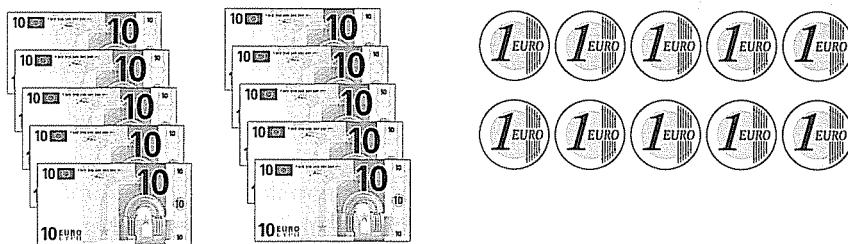
In dit blok wordt gestart met de optel- en aftreksommen met tientallen en eenheden. Het gaat hierbij om de volgende soorten sommen:

$50 + 4$	en	$4 + 50$
$54 - 4$	en	$54 - 50$

Deze sommen worden geïntroduceerd in een winkelsituatie, waarbij je geld hebt en of geld ontvangt (de optelsommen) of geld uitgeeft (de aftreksommen).

U maakt gebruik van 10 biljetten van 10 euro en 10 losse euro's.

Om te oefenen met het optellen neemt u bijvoorbeeld de sommen $50 + 6$ en $6 + 50$. U zegt: 'Je hebt 50 euro (5 briefjes van 10 euro) en je krijgt er 6 euro bij. Hoeveel euro heb je dan? (56 euro) Welke som hoort hierbij?' ($50 + 6 = 56$)

En omgekeerd: 'Je hebt 6 euro en je krijgt er 50 euro (5 briefjes van 10 euro of 5 tientjes) bij. Hoeveel euro heb je dan? Welke som hoort hierbij?' ($6 + 50 = 56$)

De sommen worden steeds op het bord of op een vel papier geschreven. Laat de kinderen steeds meeschrijven.

Vervolgens oefent u verder met een aantal soortgelijke sommen.

In een later stadium introduceert u de aftreksommen van het type $54 - 4$ en $54 - 50$. Ook nu wordt gebruikgemaakt van het geld: 'Je hebt 54 euro en je geeft 4 euro uit. Hoeveel euro heb je dan nog over?' (50 euro) Bij het aangeven van 54 euro laat u de kinderen het geld neerleggen: 5 briefjes van 10 euro (5 tientjes) en 4 losse euro's. Daarna schrijven ze de som op: $54 - 4 = 50$.

Vervolgens: 'Je hebt weer 54 euro, maar nu geef je 50 euro (5 briefjes van 10 euro) uit. Hoeveel euro houdt je dan nog over? Schrijf de som op ($54 - 50 = 4$).'

Als vervolg oefent u verder met een aantal soortgelijke sommen.

Begeleid oefenen

Oefenen met geld

Na deze introductie krijgt elk kind een hoeveelheid geld: briefjes van 10 euro en 10 losse euro's.

Vervolgens maakt u gezamenlijk een aantal sommen. U vertelt het verhaal en de kinderen leggen de som met behulp van het geld. Daarna schrijven ze de som op.

'Je hebt 60 euro; leg maar neer (6 briefjes van 10 euro of 6 tientjes). Je krijgt er 4 euro bij (4 losse euro's). Hoeveel heb je dan samen? (64) Schrijf de som op ($60 + 4 = 64$).'

Daarna de omkeersom: 'Je hebt 4 euro en je krijgt er 60 euro bij; leg maar neer. Hoeveel heb je dan samen? Schrijf de som op ($4 + 60 = 64$).'

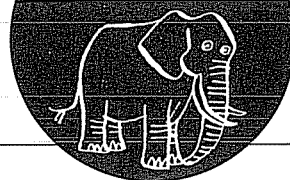
Dit oefent u met een aantal soortgelijke sommen. Leg hierbij steeds de nadruk op het verwoorden, bijvoorbeeld bij $40 + 5$: 4 briefjes van 10 euro (of 4 tientjes); dan komen er nog 5 losse euro's bij en dan heb ik 4 briefjes van 10 euro (of 4 tientjes) en 5 losse euro's. Samen is dat 45 euro.'

In de praktijk blijkt dat opgaven als $50 + 4$ over het algemeen minder problemen opleveren dan opgaven als $4 + 50$. Sommige kinderen zien al snel de omkeersom in deze opgave. Voor die kinderen die dat niet spontaan zelf ontdekken, vraagt u bij de opgaven van het type $4 + 50$: 'Kun je het ook gemakkelijker/handiger uitrekenen?' Hierbij stimuleert u het kind gebruik te maken van de omkeersom $50 + 4$.

Als het nodig is ondersteunt u de omkering met het geld, waarbij er eerst links 4 losse euro's liggen en rechts 5 briefjes van 10 euro en vervolgens worden deze groepjes omgewisseld: links 5 briefjes van 10 euro en rechts de 4 losse euro's.

Na verloop van tijd vraagt u de kinderen: 'Wie kent de omkeersom van $4 + 50$?' Kinderen vinden het vaak ook leuk om zelf omkeersommen te bedenken.

In een later stadium oefent u ook de aftreksommen van het type $54 - 4$ en $54 - 50$. Ook nu wordt gebruikgemaakt van het geld: 'Je hebt 65 euro; leg maar neer (6 briefjes van 10 euro en 5 losse euro's). Je geeft 5 euro uit (5 losse euro's). Hoeveel houdt je dan over? (60) Schrijf de som op ($65 - 5 = 60$).'

Daarna de volgende opgave: 'Je hebt 65 euro en je geeft 60 euro uit; leg maar neer. Hoeveel houdt je dan over? Schrijf de som op ($65 - 60 = 5$).'

Dit oefent u met een aantal soortgelijke sommen. Leg hierbij steeds de nadruk op het verwoorden, bijvoorbeeld bij $46 - 6$: 4 briefjes van 10 euro (of 4 tientjes) en 6 losse euro's; dan gaan er 6 losse euro's af en dan heb ik 4 briefjes van 10 euro (of 4 tientjes) over.'

Oefenen met andere materialen

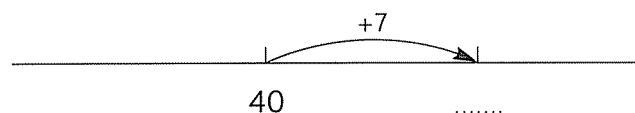
Het is zinvol om ter afwisseling behalve geld ook andere voorwerpen te gebruiken: eierdozen met 10 eieren, rolletjes snoep met 10 snoepjes, doosjes/potjes met 10 voorwerpen, MAB-materiaal of een winkel met voorwerpen waar prijskaartjes aan bevestigd zijn. Op deze wijze ontstaat geleidelijk een wat breder begrip van deze type sommen.

Het is dan ook mogelijk het omgekeerde te oefenen: u schrijft een som op het bord, bijvoorbeeld $4 + 50$, en vraagt de kinderen er een verhaal bij te bedenken.

Oefenen met behulp van de lege getallenlijn

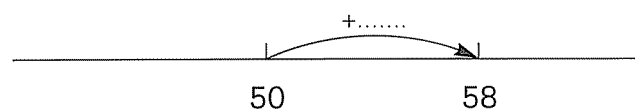
Laat de kinderen deze sommen ook op de getallenlijn tekenen en uitrekenen: $40 + 7 = \dots$

Teken op het bord:

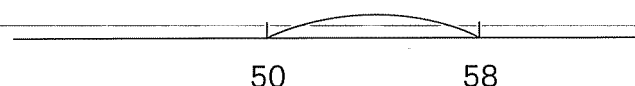
U vraagt de kinderen: 'Welke som hoort hierbij?' Dat is $40 + 7 = \dots$

Of: 'Wat is hier gebeurd?'

'En welke som hoort erbij?' Dat is $50 + \dots = 58$

Als u in dit geval het plusteken weglaat, zien sommige kinderen er ook een aftreksom in:

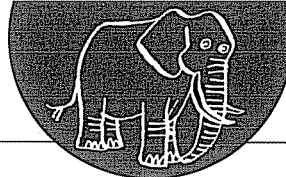
'En welke sommen passen hierbij?' Dat zijn $50 + 8 = 58$
en $58 - 8 = 50$

Omkeersommen

De omkeersommen van het type $7 + 50$ zijn lastig en niet zo handig om op de lege getallenlijn uit te rekenen. Het ligt voor de hand bij dit type sommen eerst de omkeersom te bedenken en daarna de som uit te rekenen: $7 + 50$ wordt $50 + 7$.

Om dit te oefenen schrijft u een rijtje sommen met eenheden en tientallen op het bord en laat de kinderen de omkeersommen erachter schrijven en daarna uitrekenen:

$6 + 40 =$	$\rightarrow$	$40 + 6 =$	$70 + 5 =$	$\rightarrow$	$5 + 70 =$
$4 + 60 =$			$80 + 2 =$		
$8 + 40 =$			$60 + 5 =$		
$9 + 80 =$			$90 + 7 =$		
$3 + 60 =$			$50 + 5 =$		

Overzicht

Tot nu toe zijn de volgende soorten sommen aan de orde geweest:

$$\begin{array}{lcl} 30 + 40 & \text{en} & 80 - 30 \\ 50 + 4 & \text{en} & 4 + 50 \\ 54 - 4 & \text{en} & 54 - 50 \end{array}$$

In het vervolg van de oefeningen komen deze sommen regelmatig door elkaar aan de orde.

Zelf sommen bedenken

Zet een paar getallen op het bord of op een vel papier en vraag de kinderen zelf zoveel mogelijk sommen te bedenken. Bijvoorbeeld:

46	40	30	35	6	5
----	----	----	----	---	---

In eerste instantie stimuleert u de kinderen deze sommen uit het hoofd te bedenken en ze vervolgens uit te rekenen. Als ze nog ondersteunend materiaal nodig hebben worden ze vrijgelaten in de keuze van de lege getallenlijn en/of het geld.

Sliertsommen

Het is ook mogelijk, bijvoorbeeld als afsluiting van de les, om gezamenlijk zogenaamde sliertsommen te maken: 'Ik heb 46 euro in mijn portemonnee en ik geef 6 euro uit, hoeveel houd ik over? (40) Dan geef ik 30 euro uit, hoeveel houd ik over? (10) Ik krijg er nu gelukkig maar liefst 70 euro bij. Hoeveel heb ik dan? (80) En als ik er dan weer 8 euro bij krijg?' Enzovoort.

Zelfstandig oefenen**Computerprogramma**

In plaats van de werkbladen te maken, kunnen de kinderen ook met het computerprogramma werken. Bij dit blok hoort oefening 3 (Sprongen van 10 en 1 met euro's).

Werkblad 21

Opgave 2: U doet de eerste som samen: 'Je hebt 30 euro, je krijgt er 2 euro bij. Hoeveel is dat samen?' Bij de nabespreking laat u de som goed onder woorden brengen. Bij de sommen van het type $7 + 50$ vraagt u steeds: 'Hoe heb je dat uitgerekend?' Hebben de kinderen gebruikgemaakt van de omkeersom? Of hebben ze het op een andere manier uitgerekend?

Werkblad 22

Opgave 2: Bij deze opgave worden dezelfde soort sommen met de lege getallenlijn uitgerekend. Als de kinderen hier nog moeite mee hebben, dan is het nodig eerst nog op de getallenlijn te oefenen door sprongen te maken: $30 + 5 = 35$, $35 - 20 = 15$, $15 + 20 = 35$, enzovoort.

Opgave 3: De kinderen moeten zelf aangeven welk getal erbij gekomen is. In feite is dit een punt-som. Bij de nabespreking laat u de som goed onder woorden brengen.

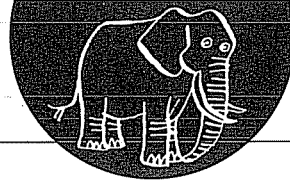
Werkblad 23

Opgave 2: Bij deze opgave is alleen de eerste hoeveelheid nog aangegeven.

Opgave 3: Bij deze opgave mogen de kinderen zelf sommen bedenken door steeds een greep uit de briefjes van 10 euro én een greep uit de losse euro's te doen.

Werkblad 24

Opgave 2: Hier komen de sommen van het type $5 + 40$ aan de orde. In eerste instantie hebben de kinderen dit met behulp van geld uitgerekend, door er steeds een tientje bij te leggen. Vervolgens wordt de link met de lege getallenlijn gelegd.

Werkblad 25

Opgave 2: Bij deze opgave worden dezelfde soort sommen met de lege getallenlijn uitgerekend. Hierbij is het wel de bedoeling dat alle kinderen steeds grote happen, van bijvoorbeeld 40, erbij doen. Lukt dit niet, laat ze dan eerst de som met kleine sprongen (van 10) uitrekenen.

Opgave 3: De kinderen moeten zelf aangeven welk getal erbij gekomen is. In feite is dit een puntsom. Bij de nabespreking laat u de som goed onder woorden brengen.

Werkblad 26

Opgave 2: U doet de eerste som samen: 'Je hebt 34 euro, je geeft 4 euro uit. Hoeveel houdt je over?' Bij de nabespreking vraagt u de kinderen steeds om onder woorden te brengen hoe ze de sommen hebben uitgerekend.

Werkblad 27

Opgave 2: Bij deze opgave is alleen de eerste hoeveelheid nog aangegeven en worden beide type sommen ($46 - 6$ en $46 - 40$) tegelijkertijd gegeven.

Werkblad 28

Opgave 2: Hier worden dezelfde soort sommen met de lege getallenlijn uitgerekend: 'Wat is er gebeurd?' De kinderen moeten zelf aangeven welk getal eraf gehaald wordt. In feite is dit een puntsom. Hierbij is het wel de bedoeling dat alle kinderen grote happen, van bijvoorbeeld 40, eraf halen. Lukt dit niet, laat ze dan eerst de som met kleine sprongen (van 10) uitrekenen.

Bij de nabespreking vraagt u de kinderen steeds om onder woorden te brengen hoe ze de sommen hebben uitgerekend.

Werkblad 29

Opgave 2: Dit zijn in feite dezelfde soort sommen als op werkblad 21, alleen zijn nu de geldbedragen die erbij komen niet meer in hoeveelheden, maar in getallen weergegeven.

Bij de nabespreking vraagt u de kinderen steeds om onder woorden te brengen hoe ze de sommen hebben uitgerekend.

Opgave 3: Type $50 + 4$ en $4 + 50$ staan door elkaar.

Werkblad 30

Opgave 2: Zie werkblad 29, maar nu met aftreksommen: $54 - 4$ en $54 - 50$.

Bij de nabespreking vraagt u de kinderen steeds om onder woorden te brengen hoe ze de sommen hebben uitgerekend.

Opgave 3: Type $54 - 4$ en $54 - 50$ komen beide aan de orde.

Werkblad 31

Als afsluiting van dit blok worden alle type sommen die tot nu toe aan de orde geweest zijn nog eens geoefend.

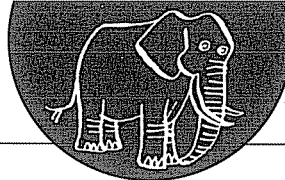
Opgave 2: Dit zijn rekenverhaaltjes of sliertsommen en ze zijn in allerlei variaties te bedenken.

Kinderen vinden dit over het algemeen een leuke oefening, vooral als ze dit in een groepje kunnen doen. Mocht het problemen geven, oefen dan eerst mondeling: 'Ik heb 56 euro in mijn portemonnee en ik geef 6 euro uit, hoeveel houdt ik over? Dan krijg ik 10 euro, hoeveel heb ik dan? En nu krijg ik er 8 euro bij, hoeveel heb ik nu?' Enzovoort.

Bij de nabespreking vraagt u de kinderen steeds om onder woorden te brengen hoe ze de sommen hebben uitgerekend.

Opgave 3: Alle soorten sommen komen hierbij aan de orde. Dit is tevens een controle of en in welke mate deze sommen beheerst worden.

Opgave 4: Als dit nog problemen oplevert, mogen de kinderen eerst zelf sommen bedenken, terwijl de uitkomst nog niet gegeven is.

Aanvullende instructie**Oefenen met de getallenlijn**

Als de kinderen nog veel moeite hebben met de optel- en aftreksommen met tientallen en eenheden is het zinvol eerst nog eens op de getallenlijn te oefenen:

- Tellen met sprongen van tien: 36, 46, 56,, enzovoort.
- Terugtellen: 87, 77, 76 ,,, enzovoort.

Eierdozen

Als de kinderen nog veel moeite blijven ondervinden met dit type sommen is het ook mogelijk om gebruik te maken van de eierdozen. U stelt de kinderen dan vragen als:

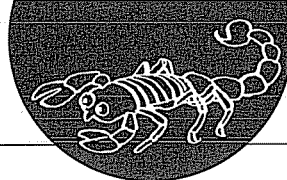
- 'Je hebt 4 volle dozen eieren van 10 en krijgt er nog 3 losse eieren bij. Hoeveel eieren heb je dan? Welke som hoort hierbij?' ($40 + 3 = 43$)
- 'Je hebt 4 losse eieren en je krijgt er 5 volle dozen eieren van 10 bij. Hoeveel eieren heb je dan? Welke som hoort hierbij?' ($4 + 50 = 54$)
- 'Je hebt 6 volle dozen eieren en nog 5 losse eieren; je verkoopt 5 losse eieren. Hoeveel eieren houdt je dan nog over? Welke som hoort hierbij?' ($65 - 5 = 60$)
- 'Je hebt 6 volle dozen eieren en nog 5 losse eieren; je verkoopt 6 volle dozen eieren. Hoeveel eieren houdt je dan nog over? Welke som hoort hierbij?' ($65 - 60 = 5$)

Geld

Op dezelfde wijze wordt dit geoefend met geld en andere voorwerpen. Hierbij laat u de kinderen ook daadwerkelijk de handeling steeds uitvoeren.

Geef het kind bijvoorbeeld 8 briefjes van 10 euro en 6 losse euro's in de hand en vraag: 'Hoeveel geld heb je? (86 euro) Geef mij eens 8 briefjes van 10 euro (80 euro). Hoeveel geld houdt je dan over? Maak nu de som eens die hierbij hoort ($86 - 80 = 6$).'

En omgekeerd schrijft u de som $45 - 5$ op en vraagt: 'Welke som staat hier? Reken eens uit met het geld en laat zien wat je doet.' Hierbij laat u het kind stap voor stap onder woorden brengen wat het doet.

Blok 4: Optellen en aftrekken (willekeurig getal plus/min eenheden, zonder tientaloverschrijding)**Doelen**

- Automatiseren: optel- en aftreksommen over het eerste tiental.
- Oefenen van de optel- en aftreksommen tot en met 20.
- Oefenen van de optel- en aftreksommen met tientallen ($30 + 40$ en $80 - 30$) en met tientallen en eenheden ($50 + 4$, $4 + 50$ en $54 - 4$, $54 - 50$).
- Kennismaken met en oefenen van de optel- en aftreksommen met tientallen en eenheden: $34 + 3$, $3 + 34$, $34 + 6$ en $38 - 5$.

Materiaal

- Werkblad 32 tot en met 42.
- Lege getallenlijn.
- (Namaak)geld: tientjes en losse euro's.
- Eierdozen en andere materialen (facultatief).
- Computer: oefening 4 (Optel- en aftreksommen, met geldkist).

Even herhalen

In dit blok worden de sommen over het eerste tiental en de sommen tot en met 20 herhaald. Beide oefeningen blijven regelmatig terugkomen, want het zijn belangrijke bouwstenen voor het rekenen tot en met 100. U treft dit type sommen aan in opgave 1 van ieder werkblad.

In blok 1 treft u bij het 'Even herhalen' suggesties aan voor het rekenen over het eerste tiental. Daarnaast komen de sommen die in blok 2 en 3 geïntroduceerd zijn, regelmatig terug:

$$\begin{array}{lcl} 30 + 40 & \text{en} & 80 - 30 \\ 50 + 4 & \text{en} & 4 + 50 \\ 54 - 4 & \text{en} & 54 - 50 \end{array}$$

Als voorbereiding op blok 6 wordt het tellen met sprongen van 10 nog eens herhaald. Levert dit nog veel problemen op dan tekent u de sprongen op de getallenlijn, eventueel ondersteund met het kralensnoer tot 100: 8, 18, 28, 38, 48, enzovoort.

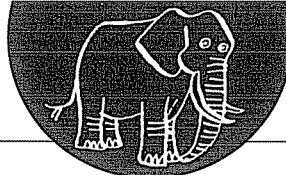
Introductie

In dit blok wordt gestart met de optel- en aftreksommen met tientallen en eenheden. Het gaat hierbij om de volgende soorten sommen:

$$\begin{array}{lcl} 34 + 3 & \text{en} & 3 + 34 \\ 34 + 6 & & \\ 38 - 5 & \text{en} & 38 - 8 \end{array}$$

Het type som $3 + 34$ komt in dit blok alleen als omkeersom van $34 + 3$ aan de orde. Het blijkt namelijk vrij lastig te zijn om deze sommen op de lege getallenlijn uit te rekenen. Het type som $38 - 8$ is in blok 3 al geïntroduceerd en wordt in dit blok herhaald.

De nieuwe sommen worden geïntroduceerd in een winkelsituatie, waarbij je geld hebt en of geld ontvangt (de optelsommen) of geld uitgeeft (de aftreksommen).

Werkblad 21**Opgave 1**

$3 + 2 + 7 = 12$

$3 + 4 + 6 = 13$

$8 + 4 + 2 = 14$

$4 + 5 + 6 = 15$

$3 + 7 + 6 = 16$

Opgave 2

$30 + 2 = 32$

$7 + 50 = 57$

$40 + 3 = 43$

$5 + 90 = 95$

$80 + 4 = 84$

$9 + 60 = 69$

$20 + 8 = 28$

$6 + 70 = 76$

$90 + 2 = 92$

$5 + 70 = 75$

Werkblad 22**Opgave 1**

Er zijn verschillende antwoorden mogelijk.

Opgave 2

$40 + 7 = 47$

$60 + 9 = 69$

$70 + 5 = 75$

$20 + 8 = 28$

$30 + 8 = 38$

$50 + 3 = 53$

Opgave 3

$30 + 4 = 34$

$60 + 7 = 67$

$80 + 5 = 85$

$70 + 9 = 79$

$40 + 3 = 43$

$50 + 8 = 58$

Werkblad 23**Opgave 1**

Er zijn verschillende antwoorden mogelijk.

Opgave 2

$53 \quad 35$

$57 \quad 75$

$54 \quad 45$

$59 \quad 95$

$56 \quad 65$

$84 \quad 48$

$86 \quad 68$

$88 \quad 88$

$85 \quad 58$

$87 \quad 78$

Opgave 3

Er zijn verschillende antwoorden mogelijk.

Werkblad 24**Opgave 1**

Er zijn verschillende antwoorden mogelijk.

Opgave 2

$15 \quad 25 \quad 35 \quad 45 \quad 55$

$12 \quad 22 \quad 32 \quad 42 \quad 52$

$18 \quad 28 \quad 38 \quad 48 \quad 58$

$16 \quad 26 \quad 36 \quad 46 \quad 56$

$19 \quad 29 \quad 39 \quad 49 \quad 59$

Werkblad 25**Opgave 1**

$7 + 6 = 13$

$5 + 9 = 14$

$6 + 7 = 13$

$9 + 5 = 14$

$13 - 7 = 6$

$14 - 5 = 9$

$13 - 6 = 7$

$14 - 9 = 5$

Opgave 2

$5 + 40 = 45$

$3 + 50 = 53$

$7 + 30 = 37$

$6 + 80 = 86$

Opgave 3

$3 + 60 = 63$

$4 + 30 = 34$

$5 + 70 = 75$

$8 + 50 = 58$

Werkblad 26**Opgave 1**

$18 \quad 18 \quad 18 \quad 19$

$19 \quad 19 \quad 19 \quad 20$

$20 \quad 20 \quad 20 \quad 21$

$21 \quad 21 \quad 21 \quad 22$

$22 \quad 22 \quad 22 \quad 23$

Opgave 2

$34 - 4 = 30$

$52 - 50 = 2$

$43 - 3 = 40$

$95 - 90 = 5$

$57 - 7 = 50$

$86 - 80 = 6$

$29 - 9 = 20$

$78 - 70 = 8$

$31 - 1 = 30$

$64 - 60 = 4$

Werkblad 27**Opgave 1**

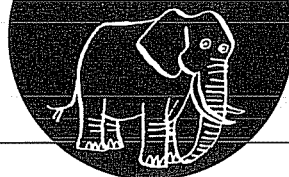
$0 \quad 10 \quad 12 \quad 22$

$1 \quad 9 \quad 11 \quad 21$

$2 \quad 8 \quad 10 \quad 20$

$3 \quad 7 \quad 9 \quad 19$

$4 \quad 6 \quad 8 \quad 18$

Opgave 2

40 60
6 3

20 70
8 4

50 90
2 5

30 80
9 7

40 70
6 8

Werkblad 28**Opgave 1**

8 6 7	8 9 10	8 10 9
10 8 9	7 8 9	7 9 8
9 7 8	6 7 8	6 8 7

Opgave 2

$24 - 4 = 20$	$87 - 7 = 80$
$35 - 5 = 30$	$72 - 2 = 70$
$46 - 6 = 40$	$98 - 8 = 90$

$45 - 40 = 5$	$63 - 60 = 3$
$58 - 50 = 8$	$39 - 30 = 9$

Werkblad 29**Opgave 1**

9	9	9
5	5	6
7	7	8
8	4	5
6	6	7

Opgave 2

$6 + 50 = 56$	$30 + 7 = 37$
$4 + 60 = 64$	$90 + 2 = 92$
$7 + 90 = 97$	$20 + 4 = 24$
$5 + 70 = 75$	$40 + 6 = 46$

Opgave 3

100	59	47
95	46	62
81	73	34
64	95	56
43	28	83

Werkblad 30**Opgave 1**

12	22	6	11
14	24	7	12
16	26	8	13
18	28	9	14
20	30	10	15

Opgave 2

$56 - 6 = 50$	$32 - 30 = 2$
$49 - 9 = 40$	$86 - 80 = 6$
$72 - 2 = 70$	$49 - 40 = 9$
$84 - 4 = 80$	$27 - 20 = 7$

Opgave 3

20	70	5	7
10	40	6	4
30	60	2	9
50	80	8	3
90	50	7	1

Werkblad 31**Opgave 1**

Er zijn verschillende antwoorden mogelijk.

Opgave 2

$56 \cdot 50 \cdot 60 \cdot 68 \cdot 8$
 $75 \cdot 5 \cdot 45 \cdot 40 \cdot 80$
 $8 \cdot 68 \cdot 60 \cdot 100 \cdot 10$
 $25 \cdot 5 \cdot 35 \cdot 30 \cdot 80$
 $49 \cdot 40 \cdot 60 \cdot 67 \cdot 7$

Opgave 3

8	35	63
50	27	94
7	72	86
40	59	48
10	70	100

Opgave 4

Er zijn verschillende antwoorden mogelijk.